

Hegyi Géza

Jakó Zsigmond és az Erdélyi okmánytár

A szakmai köztudat Jakó Zsigmond (1916–2008) életművének egyik legfontosabb megvalósításaként tartja számon az *Erdélyi okmánytár*¹ kezdeményezését és első köteteinek elkészítését. Ő maga is a szívéhez legközelebb álló, öt rendszeresen foglalkoztató ügyek sorában nyilatkozott mindig az okmánytárról. Jóllehet a kiadvány első kötete akkor jelent meg, amikor a Professor Úr a 80. életévét is betöltötte, ennek sorsa már több mint fél évszázaddal előbb összefonódott személyével.

Az *Erdélyi okmánytár* eszmei gyökerei egészen a 18–19. századi kéziratos forrásgyűjtés koráig nyúlnak vissza, melynek történetét és eredményeit éppen az ünnepezt foglalta össze az erdélyi forráskutatás múltjáról írt úttörő jellegű tanulmányában, a tőle megszokott tömörséggel és precizitással.² A vállalkozás előfutárai között elsősorban gróf Kemény József (1795–1855) tevékenységéről kell megemlékeznünk. Más tudós kortársaitól eltérően, akik a teljes középkori királyság vagy csak egy szűkebb közösség (pl. a szászok) múltját tartották szem előtt másolati köteteik kialakításánál, Kemény érdeklődése történészként, de gyűjtőként is szinte kizárólag Erdélyre irányult, különös tekintettel a középkorra. Tudatában volt továbbá annak is, hogy a tartomány részletes históriája csakis levéltári források alapján írható meg, de csak akkor, ha már elég sok adat gyűlt össze ahhoz, hogy a nagy kép belőlük kirakható legyen. Erdélyiség, oklevelek és teljességre való törekvés – e három fontos alapelven nyugszik ma is az *Erdélyi okmánytár*.

Kemény felfogása impozáns oklevélmásolat-gyűjteményben öltött testet. Értékesítette az előtte járó nemzedékek gyűjtését, de közvetlenül is használta a gyulafehérvári és szebeni országos levéltárak anyagát. Fáradozásai eredményeként a *Diplomatarium Transsilvanicum* című korpusza (illetőleg ennek pótsorozatai: a *Supplementum* és az *Appendix*) összesen 47 kötetében 3318 középkori oklevél szövegét készítette elő kiadásra, általában jegyzetekkel is ellátva azokat. E kiemelkedő teljesítmény tükrében Jakó Zsigmond mindig is méltánytalannak tartotta azt, hogy az utókor jóformán csak a minden anyagi érdek nélkül, mintegy „nagyúri virtuskodásból” elkövetett oklevélhamisításai alapján ítélte meg a tudós gróft.³

A cenzúra gáncsoskodásai és a társadalom közömbössége mellett talán Keménynek a teljességet megcélzó perfekcionizmusa is felelős azért, hogy a felhalmozott forrásanyagot végül nem adta ki, hanem újabb és újabb kötetekkel bővítette azt. Halála után, bár emlékét

Hegyi Géza (1981) – történész, tudományos munkatárs, EME Kutatóintézete, Kolozsvár, hegeza@gmail.com

¹ *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvaniae illustrantia. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez.* I–IV. (1023–1372). Regesztákban jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. (A III. kötettől W. Kovács András és Hegyi Géza közreműködésével.) Bp. 1997–2014. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II: Forráskiadványok 26, 40, 47, 53.) (a továbbiakban: CDTrans).

² Jakó Zsigmond: *A középkori okleveles források kutatása Erdélyben.* = CDTrans I. 7–32.

³ Minderre lásd uo. 18–20.

az általa kezdeményezett Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) fenntartotta, gyűjtését pedig számos történekutató hasznosította, az átfogó erdélyi oklevéltár eszméje a kibontakozó nacionalizmusok miatt hosszú időre a süllyesztőbe került. A tartomány népei ugyanis immár nem egységében szemlélték Erdély történetét, hanem kizárólag a saját közösségük múltja kötötte le a figyelmüket. Így lett saját okmánytára ezekben az évtizedekben a székelyeknek, a románoknak és a szászoknak is.⁴ Másfelől a magyar tudományosság, melyhez pedig érzelmileg legközelebb állott a közös transzilván örökség, a nemzetállami szemléletnek megfelelően nem territoriális, hanem egységes országos okmánytárakban kívánta közzétenni a középkori forrásanyagot.

A korszak pozitív hozadékának tekinthető ellenben a korszerű forráskiadási elveknek és módszereknek, illetve a tudományos forráskritikának meghonosítása Erdélyben. Megszokott lett, hogy a közlés elsősorban az eredeti vagy az ehhez legközelebb álló szöveg tanú (ne pedig kései másolatok) alapján történjék; szabályozták a latin szövegek átírását; elengedhetetlenné vált az oklevelek külső jegyeinek és megpecsételésüknek a vizsgálata; mindinkább elvárták a forráskiadványok alapos mutatózását is.

Ezzel szemben az I. világháborút követő impériumváltás minőségi és mennyiségi téren egyaránt visszaesést hozott, nemcsak a helyi magyar, hanem a szász és a román forráskiadás terén is. Elég csak annyit említenünk, hogy 22 év alatt az *Urkundenbuch* IV. kötetének megjelenését (1937) leszámítva egyetlen fajsúlyosabb oklevéltár sem jelent meg Erdélyben.⁵ A felerősödő transzilvanista mozgalom talán örömmel fogadott volna egy átfogó erdélyi forráskiadványt, ehhez azonban az új román állam kisebbségellenes politikája folytán sem a személyi, sem az anyagi-intézményi feltételek nem voltak adottak.

A középkori regionális okmánykorpusz gondolatának felelevenítésére a II. bécsi döntés után érett meg a helyzet. Ezt az Észak-Erdély visszacsatolását követő változások két irányból is elősegítették. Egyfelől már 1940 őszén sor került Kolozsvárott az Erdélyi Tudományos Intézet (ETI) megalapítására azzal a céllal, hogy felzárkóztassa az itteni magyar tudományosságot, és elősegítse az erdélyi népek együttélésének a kutatását. Az intézet történeti szakosztályának 1941. szeptemberi munkaterve, melyet olyan szakemberek jegyeztek, mint Kniezsa István (1898–1965) vagy Makkai László (1914–1989), már a tartomány múltjára vonatkozó középkori és újkori okmánytárakat irányzott elő.⁶ A másik fontos változás szorosan kapcsolódik az akkor alig 25 éves Jakó Zsigmond személyéhez, akit 1941-ben az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának (ENMLt) őrévé neveztek ki. Vele a korszerű archivisztika érkezett meg Kolozsvárra, közelebbről az a felfogás, hogy a levéltáraknak a kutatást kell szolgálniuk az iratanyag rendezésével és feltárásával. E folyamat részeként kezdeményezte Jakó az EME gyűjteményében levő családi levéltárak ismertetését, ideértve 1542 előtti anyagok regesztázását is. Hamarosan elkészültek a Thorotzkay, Jósika és Wass családok középkori

⁴ *Székely oklevéltár*. I–VII. Szerk. Szabó Károly–Szádeczky Lajos. Kvár 1872–1898. (a továbbiakban: SzOkl); *Documente privitoare la istoria românilor*. I/1–II/4. Culese de Eudoxiu Hurmuzaki și însoțite de note și variante de Nicolae Densușianu. Buc. 1887–1894; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–III. (1191–1415). Von Franz Zimmermann – Carl Werner – Georg Müller. Hermannstadt 1892–1902. (a továbbiakban: Ub).

⁵ A SzOkl VIII. kötetének Barabás Samu által gyűjtött anyaga Budapesten látta meg a napvilágot 1934-ben.

⁶ Tamás Lajos: *Az Erdélyi Tudományos Intézet*. = *Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a [magyar] kir[ályi] Ferencz József Tudományegyetem története*. Szerk. Bisztray Gyula – Szabó T. Attila – Tamási Lajos. Kvár 1941. 413.

okleveleinek a kivonatai,⁷ amelyek az okmánytár szempontjából egyfajta előmunkálatként (formai szempontból akár előképként) is felfoghatók.

A fenti két intézmény (ti. az ETI és az ENMLt) tűzte napirendre 1942-ben vagy 1943-ban – immár nem homályos vízió, hanem beütemezett terv formájában – *Erdély középkori oklevéltárának* a kiadását.⁸ Talán nem tévedünk nagyot, ha már e nagyszabású vállalkozás elindításában is döntő szerepet tulajdonítunk Jakó Zsigmondnak, aki nemcsak a múzeumi levéltár alkalmazottja, de az intézet külső munkatársa is volt. Ő ugyanis már ekkor a fenti projekt megvalósítását tartotta a legsürgetőbb teendőnek, mivel a szakemberek kinevelésének leghatékonyabb eszközt látta a tervszerű forráskiadásban.⁹

Első lépésként nagyszabású mikrofilmzési akció kezdődött a források összegyűjtése céljából. A levéltár a Kolozsváron kívüli észak-erdélyi anyagnak (Dés város levéltára, a kolozsmonostori konvent magánlevéltára), az intézet a nürnbergi Hunyadi-irategyüttesnek Leica-filmre vitelét vállalta, míg az erdélyi hiteleshelyeknek Budapesten őrzött országos levéltárát (a kolozsmonostori protokollumok kivételével lényegében mindent) közös erővel fényképezték le. 1944-ig mintegy 10 600 fotó készült el okmánytári célokra.¹⁰

Az 1944. évi események (német megszállás, szövetséges bombázások, front átvonulása, atrocitások) azonban megrendítették az ETI pozícióit. A néprajzos Mikecs László (1917–1944) májusi helyzetértékelő írásából úgy tűnik, hogy a lendületesen induló munka megbicsaklott. Lehetséges, hogy koncepcionális viták is bénították a munkaközösséget, mert Mikecs szerint még nem dőlt el, hogy az anyagot megyénkénti bontásban vagy együtt fogják közölni.¹¹ Az intézet zilált állapotát látva novemberben az ENMLt vezetősége úgy döntött, hogy teljesen átveszi a kátyúba jutott vállalkozást. A hivatali ügymenet tehermentesítése végett e célra Kelemen Lajos (1877–1963) nyugalmazott levéltárigazgató vezetésével külön munkaközösséget szerveztek, amely – Jakó 1944. december 31-i jelentése szerint – másfél hónap alatt már jelentős eredményeket ért el: „A munkatársak eddig a következőket végezték: Dr. Valentiny Antal [1883–1948 – *H.G.*] a gr. Wass-levéltár középkori darabjainak korábban elkezdett regesztázásával eljutott az 1425. évig. Dr. Entz Géza [1913–1993 – *H.G.*] és dr. Jakó Zsigmond a kolozsmonostori levéltár Budapesten őrzött részéről készített fényképmásolatokat kivonatolta. Eddig a DL 26 368-27 045 jelzetű oklevelek regesztáival készültek el. Dr. Bodor András [1915–1999 – *H.G.*] a kiadott anyag cédulázására vállalkozott. Jelenleg a Hazai Oklevéltár átnézését végzi.” A „biztató kilátásokkal kecsegtető” munkaritmus alapján

⁷ Közülük az első hamarosan meg is jelent (*A torockószentgyörgyi Thorotzkay család levéltára*. Ismerteti Jakó Zsigmond – Valentiny Antal. Kvár 1944. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 1.)), ezzel szemben a Wass familia archívumának regesztái csak 60 év késéssel látták meg a napvilágot: *A Wass család cegei levéltára*. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közléteszi W. Kovács András. Kvár 2006. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.) (a továbbiakban: WassLt).

⁸ CDTrans I. 28-29; Jakó Zsigmond: *Erdélyi forráskiadás az utóbbi fél évszázadban*. Levéltári Közlemények LXXV(2004). 3–12. (a továbbiakban: Jakó: *Erdélyi forráskiadás*) 5.

⁹ Jakó Zsigmond: *Az erdélyi levéltárvédelem múltjából*. Erdélyi Múzeum LVI(1994). 85–127. (a továbbiakban: Jakó: *Levéltárvédelem*) 93. – Hogy mennyire igaza volt, azt mi sem bizonyítja jobban annál, hogy napjainkban a magyar középkorász társadalom fiatalabb nemzedékének jelentős hányada épp a nagy forrássorozatokat – az *Anjou-kori*, ill. *Zsigmondkori oklevéltár* – holdudvarából került ki.

¹⁰ Uo. 93, 102–103.

¹¹ Mikecs László: *Új erdélyi tudomány. Jegyzetek az Erdélyi Tudományos Intézet működéséhez*. Kvár 1944. (Erdélyi Tudományos Füzetek 190.) 19–20.

a jelentéstevő úgy vélte, hogy további öt-hat évnyi előkészület után az okmánytár kiadása gyorsan megvalósítható lesz.¹²

A sors azonban másként akarta. Eleinte csak a háború sújtotta levéltárak menekítése, majd a megalakuló Bolyai Egyetemen vállalt oktatói szerepük akadályozta a kollektíva tagjait az okmánytári munka ütemének fenntartásában. Időközben az egyetem keretében az intézet is újjáéledt György Lajos (1890–1950) igazgatósága alatt, és 1946. februári, majd 1947. júniusi munkatervében ismételtelen megjelenik *Erdély középkori oklevéltárának* (másként, a Kemény-féle hagyományra utalva: a *Diplomatarium Transsylvanicum*nak) a kiadása. A változás valójában formális volt: a tényleges munkát továbbra is a régi csoport végezte, annyi különbséggel, hogy vezetője immár maga Jakó lett, az egyetemes ókortörténeti katedrara távozó Bodor helyét pedig a szintén klasszika-filológus id. Kántor Lajos (1890–1966), az EME volt titkára vette át. Az intézet csak a működési kereteket biztosította azzal, hogy fedezte a mikrofilmezett anyag előhívásának és az újabb fotózásoknak a költségeit (feltehetően ekkor került sor egyes dél-erdélyi állagok, illetve a Budapesten őrzött erdélyi családi levéltárak lefényképezésére). A tervekben regesztázásról és oklevelek másolásáról egyaránt szó esik, amiből talán szabad arra következtetni, hogy a szerkesztők ekkor még vegyes (részint kivonatokat, részint teljes szövegeket közlő) kiadvánnyal számoltak.¹³

A feléledő reményeket a kommunista diktatúra kiépülése törte derékba. 1948-ban a kolozsvári egyetemet a fokozódó osztályharc jegyében szervezték át, amely, mint ismeretes, a középkor ideológiamentes kutatását a legkevésbé sem támogatta, az intézetet pedig – tekintettel úgymond „irredenta” fogantatására – hagyta elsorvadni. A munkacsoport tagjai közül Valentiny Antal 1948-ban meghalt, Entz Géza pedig, nem lévén román állampolgár, 1950-ben kénytelen volt Magyarországra távozni.¹⁴ A végső csapást az EME 1950. évi államosítása, levéltárának lefoglalása jelentette.

Ilyen körülmények között nem lett volna meglepő, ha az *Erdélyi okmánytár* munkálatai is elhaltak volna. Hogy a vállalkozás, a magyar történettudomány megannyi nagyszabású kezdeményezéséhez hasonlóan mégsem maradt torzóban, egyedül Jakó Zsigmond konok kitartásának és céltudatosságának tulajdonítható, aki mintegy magánszorgalomból, távlatok híján is tovább folytatta az elkezdett munkát. Pedig minden oka meglehetett volna az elcsüggedésre, hiszen az évek, majd az évtizedek múlásával a mostoha körülmények nemhogy javultak, hanem egyre kilátástalanabbakká váltak, így racionálisan szemlélve mind kevesebb értelme volt továbbhaladni a kijelölt úton. Annál is inkább, mert ez a tevékenység hovatovább nemkívánatosnak számított, hiszen az új berendezkedés 1949-ben maga is elindította saját (igaz, a szakmai szempontoknak nem mindenben eleget tevő) okmánykorpuszát, külön

¹² Jakó: *Levéltárvédelem* 93–94.

¹³ 1946. febr. 25.: „Erdély középkori oklevéltára. Szerkeszti Jakó Zsigmond. E munka mintegy két éve indult meg az oklevelek lefényképezésére, másolására, regesztázására az Intézet megfelelő összeget folyósít e vállalkozás munkatársainak. Közeli kiadására sajnos nem számíthatunk.” (EME, Kézirattár: Imreh István-hagyaték, 28. doboz, 537. sz.); 1947. jún.: „Erdély középkori okmánytárának előkészítése: Jakó Zsigmond, Valentiny Antal, Entz Géza, Kántor Lajos. A kolozsvári levéltári anyag másolása és regesztázása; erdélyi vidéki levéltárak középkori anyagának gyűjtése; budapesti levéltárak erdélyi középkori anyagának másoltatása; erdélyi középkori lefényképezett oklevélanyag filmjeinek megnagyítása” (uo.: Szabó T. Attila-hagyaték, Hivatali levelezés, 33. sz.).

¹⁴ Jakó Zsigmond: *Entz Géza 1913–1993*. Erdélyi Múzeum LV(1993). 1–2. sz. 3.

erdélyi alsorozattal.¹⁵ Hogy a nacionálkommunista hatalom részéről egy magyar nyelvű regesztakiadvány semmiféle megértésre nem számíthatott, azt mindenki számára félreérthetlenné tette az okmánytári munka mellékhajtásaként megszülető monumentális mű, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveinek a sorsa*, amely már 1980-ra elkészült, és a *Kriterion* hajlandó is lett volna kiadni, de a hatalom ezt mondvacsinált kifogásokkal és teljesíthetetlen feltételek támasztásával folyamatosan akadályozta, így végül csak Magyarországon lehetett megjelentetni az oda kicsempészett kéziratot.¹⁶

A hivatalos iratokból kiszorult, mintegy földalatti tevékenységként kisebb-nagyobb megszakítással folytatódó *Erdélyi okmánytár* munkálatai a következő csaknem fél évszázadra jószerevével eltűnnek a szemünk elől. Bár a Professzor Úr szemérmesen mindig „kollektívát” emlegetett, csak a kiadott oklevelek összeolvasásánál számíthatott mások közreműködésére. Ebben a munkafázisban, mely – a Jakó-könyvtár erdélyi vonatkozású okmánytáraiban olvasható bejegyzésekből ítélve¹⁷ – 1954-ben, majd megszakításokkal 1962 és 1969 között zajlott,¹⁸ legfőbb segítőtársa egyetemi kollégája, Pataki József (1908–1993) volt, akit csak rövid időszakokra (1965. április – 1966. február, 1967. január–június) helyettesített a levéltáros Dani János (1923–2005), illetve ugyanezen hónapokba néhányszor Aurel Răduțiu (sz. 1936).¹⁹ Megállapítható az is, hogy elsőként a Bánffy család és Kolozsvár város archívuma került terítékre (1954), majd a kör a Kolozsvárott elérhető más városi (Beszterce, Dés), intézményi (ENMLt gyűjteményei) és családi (Wass) állagok áttekintésével bővült (1962). Az 1964 és 1966 közti időszak a szebeni és brassói száz levéltárak, valamint a Batthyaneum kiadott anyagának kollacionálásával telt, míg 1967 és 1969 között – a gyulafehérvári iratörökség még hátralevő része mellett – a Budapesten őrzött erdélyi hiteleshelyi levéltárak zárták a sort. 1970–1987 között egyetlen összeolvasásra utaló lapszéli jegyzet sem ismeretes, így feltehető, hogy az okmánytári munka ekkor már a kiadatlan okleveleknél járt.

Az összeolvasástól eltekintve Jakó professzor minden egyéb teendőt egyedül végzett. További hasonmásokat szerzett be a transsilvanicákról, a felhalmozott anyag 1400-ig terjedő részét (kiadottakat és közöletleneket egyaránt) kivonatolta, majd kritikái megjegyzésekkel, levéltári utalásokkal és bibliográfiai adatokkal látta el. Az így elkészült regeszták A/5 méretű cédulákra vezetett szövegét többszöri olvasással és az eredetivel való egybevetéssel csiszolhatta.

¹⁵ *Documente privind istoria României. C. Transilvania*. Veacul XI-XIII, vol. I-II (1075-1300); veacul XIV, vol. I-IV. (1301-1350). Red. Mihail Roller. Buc. 1951-1955. (a továbbiakban: DIR C). Az 1960-ban félbeszakadt sorozat csak 17 év múlva folytatódott megváltozott néven és magasabb színvonalon, hiszen immár közli az oklevelek latin szövegét is, illetve anyaga mindinkább megközelíti a teljességet: *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. X-XVI. (1351-1385). Întocmit de Sabin Belu-Ioan Dani-Aurel Răduțiu-Viorica Pervain-Konrad G. Gündisch-Marionela Wolf-Adrian Rusu-Susana Andea-Lidia Gross-Adinel Dincă. Buc. 1977-2014. (a továbbiakban: DocRomHist C).

¹⁶ Jakó: *Erdélyi forráskiadás* 5.

¹⁷ A Jakó-hagyatékban fellelhető forráskiadványok közül e célból a *Documenta Valachorumot*, az Ub I-II. kötetét, továbbá a Bánffy és a Teleki családok okmánytárainak I. kötetéből az 1400-ig terjedő részeket tekintetem át. – Köszönöm Jakó Klárának, hogy lehetővé tette a hozzáférést édesapja könyvtárához, Fejér Tamásnak pedig a kötetek átnézésénél nyújtott segítséget!

¹⁸ Intenzívebb időszakok: 1954. febr. 25. – ápr. 1., 1962. jan. 25. – febr. 5., okt. 24., 1964. jan. 3. – febr. 14., okt. 14. – 1965. máj. 18., okt. 23. – 1966. ápr. 2., 1967. jan. 22. – jún. 16., 1968. jan. 5. – máj. 18., 1969. máj. 17.

¹⁹ Dani és Răduțiu feltűnése elvben magyarázható lenne azzal is, hogy Jakó velük a DocRomHist részére olvasott össze, de ezt a lehetőséget cáfolja, hogy a kollacionált szövegek közül több 1350 előtti, melyek szövegét már egy évtizeddel korábban közölte a sorozat előzményének számító DIR.

Összesen több mint 10 000 cédula készült el, amely mintegy 5650 oklevél kivonatát tartalmazza. (Ebből mára megjelent kb. 3450.)

Mi sem természetesebb, hogy a több évtizedes munka alatt a kivonatos elvei módosultak. A gépelt regeszták tömegében ugyanis a fogalmazás és a bibliográfiai adatok alapján legalább két, időben elkülönülő réteg figyelhető meg. Eleinte, az 1960-as évekig, rövidebb, egyetlen bővített mondatból álló kivonatok készültek, amelyek nem tértek ki minden részletre (pl. nem közlik a határjárásokat és a méltóságsorokat). Ebben az időben alighanem Szentpétery Imre (1878–1950) és Mályusz Elemér (1898–1989) regesztázási szokásai hatottak Jakóra.²⁰ Az 1970–1980-as évekre viszont már kialakult és végül Borsa Iván (1917–2006) szabályzatát²¹ szem előtt tartva végleges formát öltött az okmánytár saját regesztázási rendszere. Ekkor már bővebb, az oklevél minden részletének visszaadására törekvő regeszták születtek, és készítőjük ezt az elvet nemcsak a sorra kerülő levéltári fondok (többnyire családi levéltárak) esetében juttatta érvényre, hanem a korábbi kivonatok zömét (főként az erdélyi hiteleshelyek anyagát) is ebben a szellemben dolgozta át. A *Zsigmondkori oklevéltártól* eltérően nem tett különbséget kiadatlan és kiadott szövegek között abból a célból, hogy az egész anyagról azonos mélységben lehessen tájékozódni. A szász levéltárak és a kolozsmonostori konvent magánlevéltárának anyagáról azonban új, bő regeszta már nem született, a kiadásokból ismert vatikáni bullák és supplicatiók pedig semmilyen formában nem kerültek feldolgozásra.

(Ide kívánkozik egy rövid kitérő. A regesztakiadványokat időről időre az a kritika éri, hogy nem teljes értékű forrásközlések. Azonban sem Borsa, sem Jakó nem állította azt, hogy a regesztakészítés jobb módszer a teljes szövegű közlésnél – elsősorban a források megismerésének felgyorsítását várták tőle. A megfelelőképp elkészített regeszták javára írták azt is, hogy tájékoztatnak a forrásból nyerhető történeti információk felől [leszámítva a stiláris részleteket], nem igényelnek sok helyet [tehát könnyebben átfuthatók], laikusok számára is érthetőek, és ha mégis értelmezési problémák merülnek fel, elvezetnek az eredetihez.²² Lényegében tehát a regeszták mutatóul szolgálnak az immár nagyjából digitalizált levéltári anyaghoz, ámde a hagyományos indexektől eltérően nemcsak a személyeket, helyeket és tárgyakat tartalmazzák, hanem a köztük fennálló kapcsolatokat is visszatükrözik.)

Az 1989–1990-es politikai fordulat nyomán végre lehetőség nyílt arra, hogy megjelenhessen a kézirat, melynek a 14. század végéig terjedő anyaga ekkorra lényegében már elkészült. Még néhány évig azonban az okmánytár készítőjét a rászakadó közéleti, tudományszervezési feladatok akadályozták abban, hogy a hosszú évek munkáját közzétegye. Végül az EME élén betöltött elnöki mandátuma (1990–1994) lejárta után összpontosíthatott az I. kötet sajtó alá rendezésére, amelynek kiadását a Magyar Országos Levéltár (MOL) vállalta fel, és amely 1997-ben napvilágot is látott. Hét esztendővel később, az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatásával²³ a II., újabb négy év elteltével pedig a III. kötet is elhagyta a nyomdát. Utóbbi

²⁰ Vö. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I–II/1. Ed. Emericus Szentpétery. Bp. 1923–1943; *Zsigmondkori oklevéltár*. I–II. Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok 1, 3–4.) L. még Mályusz Elemér: *A Zsigmondkori oklevéltárról. Tapasztalatok és tanácsok*. Századok CXVI(1982). 923–958.

²¹ *A Szent-Iványi család levéltára 1230–1525*. Mályusz Elemér kézírata alapján s.a.r. Borsa Iván. Bp. 1988. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok 14.) 7–10.

²² CDTrans I. 30.

²³ Jakó: *Erdélyi forráskiadás* 5–6.

szerkesztését, egészen a végleges kézirat elkészültéig, a Professor Úr irányította, a megjelenés pillanatát viszont már nem érthette meg. A kiadványt a magyar középkor és oklevéltan jeles kutatói (előbb Solymosi László, majd Rác György) lektorálták.

A szerkesztés során szerzett tapasztalatok csiszoltak valamelyest a módszereken, de az elvek és velük együtt a sorozat arculata lényegében nem változott. Az anyag kiválasztásának fő ismérve továbbra is a területiség maradt, amit Jakó eleinte még olyan szigorúan alkalmazott, hogy azok a 12. századi királyi oklevelek, melyeknek tanúnévsoraiban erdélyi előjárók szerepeltek, és amelyek a korabeli Erdély történetének csaknem egyedüli forrásai, nem vétettek fel az I. kötetbe. Utóbb a szigor némileg enyhült, így rendre helyet kaptak – néha csak egy soros regeszták formájában – a tartományban kibocsátott, de magyarországi tárgyú királyi és hiteleshelyi oklevelek, erdélyi személyek magyarországi említései vagy a román vajdaságok nyugati kapcsolataira vonatkozó iratok is. Közlésre kerültek a pecsétlenyomatok, a mutató mind aprólékosabb lett, és hagyománnyá vált, hogy minden kötethez tematikus Erdély-térkép kapcsolódik.²⁴

Élete végén Jakó fő erőfeszítése arra irányult, hogy a vállalkozást intézményesítse, és fiatal munkatársak kinevelésével biztosítsa a folytatást. E célból a II. kötet munkálataiba bevonta W. Kovács Andrást és Lupescuné Makó Máriát. Velük (és alkalmilag Dáné Veronkával, valamint Gálfi Emőkével) olvasta össze 1998 nyarán és őszén a Teleki család levéltárának, valamint a MOL Diplomatiikai Levéltára törzanyagának („stock”) 1301 és 1339 közé eső, erdélyi vonatkozású részét,²⁵ majd rájuk bízta a pápai tizedjegyzékek kivonatolását is. E sorok írója 2003 elején került kapcsolatba a vállalkozással, melynek keretében ő és W. Kovács András már egy-egy év anyagát regesztázhatta a III. kötethez a Professor Úr ellenőrzése alatt. A IV. kötetet is e kétfős csapat rendezte sajtó alá. Az index időigényes munkája is a fiatalabb munkatársakra hárult: a II. kötetet W. Kovács András, az utána következőket Hegyi Géza mutatózta. Fontos határkönek tekinthető továbbá, hogy mentorunk halála után (de az ő hosszas szorgalmazása eredményeként) 2008-ban megalakult az EME államilag elismert kutatóintézete is mint az erdélyi forráskutatások háttérintézménye.

Jakó Zsigmond erőfeszítéseinek és erkölcsi tőkéjének köszönhető, hogy az *Erdélyi okmánytár* munkálatai napjainkban jobb feltételek között zajlanak, mint a megelőző 70 esztendő során valaha. A szerkesztést nyolc éve egy összeszokott, kétfős munkaközösség végzi (bár tennivaló jutna még egy harmadik munkatársnak is), tagjai ismereteiket a feldolgozott és feldolgozandó anyaghoz kapcsolódó erdélyi témák kutatásával is szélesítik. Az intézményi háttér (EME, MOL, TTI) stabil, a kutatás anyagi költségeit pedig immár négy ciklus óta OTKA-pályázat biztosítja. Az 1400-ig hátralevő két kötet mintegy háromnegyed részben készen álló kézírata a munkacsoport rendelkezésére áll a Jakó-regesztáknak az EME-nél 2009 folyamán elhelyezett fénymásolatai formájában. Ellenőrzésüket és kiegészítésüket igen nagy mértékben megkönnyíti az, hogy a levéltári anyag 90 százaléka, azaz a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának DL

²⁴ Kivételt képez a III. kötet, ahol időszüke miatt már nem futotta a térkép megtervezésére és megrajzoltatására.

²⁵ Erre vonatkozó bejegyzéseket az 1998. jún. 25. – nov. 6. közti időszakból találtam. Több esetben megfigyelhető, hogy az említettek közül egyidejűleg hárman is jelen voltak a Professor Úr dolgozószobájában zajló kollacionáláson, mely valóságos szeminárium-jelleget öltött azáltal, hogy a paleográfiai rövidítések feloldása és a latin szövszerkezetek értelmezése mellett a felmerülő történelmi események és társadalmi, jogi, kulturális jelenségek magyarázatára is sor került.

és DF gyűjteménye jó minőségű képekben elérhető a világhálón,²⁶ a hiányzó kisebb romániai gyűjteményekből pedig 2013-ban számos állagot lefényképeztünk. Napvilágot látott a romániai szórványközlések repertóriumja és az erdélyi megyék archontológiája,²⁷ ugyanakkor a munkát további megjelent vagy előkészületben levő segédletek (világi és egyházi archontológiák, itineráriumok, pecsétkataszterek) könnyítik meg.

Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy külső körülmények folytán bármikor bekövetkezhet egy kedvezőtlen fordulat, ami ismét bizonytalanná teheti az okmánytári munka sorsát. Ilyen esetekre nem árt észben tartanunk Jakó Zsigmondnak a Wass család oklevéltárát bevezető szavait: „a tudományos kutatások területén a sikernek mindennél fontosabb meghatározója és nélkülözhetetlen előfeltétele a távlatos és szilárd koncepció, valamint az erre alapozott tervszerű, kitartó munka. Ezek hiányában viharos történeti korszakok váratlan fordulatai között a legjobb tervek is zátonyra futhatnak, és megvalósulás helyett szertefoszlanak. A szilárdan megalapozott, távlatokat nyitó koncepciók viszont úgy működhetnek, mint az iránytű a végtelen tengeren hajózók kezében.”²⁸ Az *Erdélyi okmánytár* eddigi története ezt az álláspontot mindenben visszaigazolja.

²⁶ <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>

²⁷ W. Kovács András: *Magyar vonatkozású oklevélközlések Romániában*. Kvár 2009. (Erdélyi Tudományos Füzetek 261.); Uő: *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája*. Kvár 2010. (Erdélyi Tudományos Füzetek 263.)

²⁸ WassLt 5.